

<https://doi.org/10.36818/1562-0905-2020-1-20>

УДК [339.923:061.1]:332.146.2

JEL O31, R19, R58

М. І. Мельник, С. Д. Щеглюк, І. В. Лецух, Р. Є. Яремчук

Регіональна політика ЄС в контексті smart-спеціалізації: ефективність фінансування пріоритетних напрямів

Здійснено оцінювання ефективності фінансування заходів стимулювання регіональної політики із структурних фондів ЄС та результативності фінансування пріоритетних напрямів національних і регіональних стратегій smart-спеціалізації протягом програмного періоду 2014-2020 рр. Емпірично перевірено та доведено чотири гіпотези щодо існування тісного взаємозв'язку між обсягами, напрямками інвестування та результатами їх використання. Встановлено диференціацію між країнами-членами ЄС як у розподілі, так і в ефективності застосування вкладених коштів, де найвищу ефективність демонстрували високорозвинені держави Європи. Окреслено закономірності щодо прогресу у результативності залучених інвестицій серед держав і регіонів Центрально-Східної Європи. Зроблено висновки про раціональність обраних пріоритетних напрямів стратегій smart-спеціалізації, високу їх конвергенційну здатність і спроможність формування транснаціональної співпраці, досягнення синергії для підвищення рівня конкурентоспроможності продукції та послуг у сфері охорони здоров'я, збереження довкілля, високотехнологічного аграрного виробництва.

Ключові слова: регіональна політика, ЄС, стратегія smart-спеціалізації, пріоритети, оцінка ефективності.

Постановка проблеми. Нескоординованість між собою заходів секторальних стратегій, соціально-економічних процесів на наддержавному, національному, регіональному та місцевому рівнях є вагомим чинником відсутності бажаних ефектів від низки реалізованих проєктів, що полягає у надмірному розпорощенні ресурсів, відсутності концентрації на пріоритетних напрямках та дублюванні фінансування окремих напрямів, які неспроможні стимулювати трансформаційні позитивні зрушення у соціально-економічному розвитку. Smart-спеціалізація є складним політичним поетапним втручанням з метою сприяння регіональній економічній трансформації. Тому для розробників регіональних стратегій smart-спеціалізації важливо ретельно розробити власний підхід до впровадження одного з етапів формування дослідницьких та інноваційних стратегій для smart-спеціалізації (Regional Research and Innovation Strategy for Smart Specialization (далі – RIS3) – «логіки втручання», що пов'язує цілі, дії, наслідки та довгострокові результати [1]. Оскільки цей етап логічного втручання при формуванні RIS3 визначає кістяк системи моніторингу та оцінювання (МіО), з одного боку, а з іншого – результати постійних моніторингових та оцінювальних дій підтримують логіку, що може змінити початкові припущення щодо певних причинно-наслідкових зв'язків і, таким чином, вимагати коригування пріоритетів RIS3. У своїй нерозривній сукупності ці два етапи дають змогу оцінити ефективність здійснення регіональної політики на засадах smart-спеціалізації, виявити розбіжності між планованими та фактичними результатами і оперативного здійснювати відповідне коригування.

Попри позитивну оцінку реалізації регіональної політики ЄС у період з 2007-2013 рр., яка довела ефективність фінансування європейськими фондами регіональних програм, проривного положення у сфері науково-інноваційного розвитку держав-членів ЄС так і не було досягнуто через вплив фінансової кризи 2008-2009 рр. Здобутками оцінюваного програмного періоду були: створення нових робочих місць, підтримка МСП, підтримка наукових проєктів, покращення якості довкілля, модернізація транспорту та виробництва енергії.

© М. І. Мельник, С. Д. Щеглюк, І. В. Лецух, Р. Є. Яремчук, 2020.

Тому експерти ЄС після аудиту результатів стратегічних завдань періоду 2008-2014 рр., які оцінювалися як «провальна реалізація попередніх заходів» і недосягнення цілей Лісабонської стратегії, запропонували впровадження нового підходу, що базується на активізації низової енергії інновацій та підприємництва для впровадження проривних технологій у прогресивних і традиційних видах економічної діяльності для підвищення рівня конкурентоспроможності економіки, інклюзивного залучення соціальних та організаційних інновацій задля забезпечення економічного зростання, зайнятості регіону та подолання внутрішніх протиріч.

Регіональна політика нового етапу полягає в ідентифікації та підтримці нових точок зростання на базі інноваційного імпульсу та соціально-економічного потенціалу підтримки їх розвитку. Однією з головних умов отримання фінансової допомоги регіонам у програмному періоді 2014-2020 рр. є наявність стратегії smart-спеціалізації, що має забезпечити більш ефективне використання коштів Фонду згуртування [2, с. 8].

RIS3 повинні не тільки орієнтуватися на наукові та технологічні інновації, але й сприяти інноваціям, які не ґрунтуються на наукових розробках (тобто стимулюють підприємництво, інновації в державному секторі та інноваційні послуги). Вони також покликані забезпечити ефективніше та взаємодоповнює використання інвестицій ЄС у регіонах та сприяти залученню приватних інвестицій до регіонів спеціалізації. Отже, регіони, які запроваджують стратегію smart-спеціалізації, стають ключовим елементом нової політики згуртованості ЄС, а також передумовою використання інвестицій у межах Європейського фонду регіонального розвитку.

Аналіз останніх досліджень. Велику увагу процесам формування та імплементації регіональних стратегій smart-спеціалізації як інструменту стимулювання регіональної політики в ЄС приділяли такі зарубіжні та вітчизняні вчені: Я. Бжуска, Я. Пика [3], Д. Форей [4], Т. В. Косенкова [5], Я. А. Жаліло, О. Ю. Снігова, О. В. Шевченко [6], М. С. Федяєва [7] та багато інших. Попри значні напрацювання теоретичного, методологічного та методичного характеру щодо розроблення, імплементації та удосконалення RIS3, оцінювання результативності та ефективності державного фінансування на пріоритетні напрями стратегій smart-спеціалізації не набуло системного та цілісного представлення, а лише – на рівні окремих країн та регіонів.

Метою статті є оцінювання ефективності фінансування заходів стратегій smart-спеціалізації на національному та регіональному рівнях держав-членів ЄС та перевірка низки теоретичних гіпотез щодо кореляції обсягів фінансування із структурних фондів і результатів діяльності окремих найбільш поширених пріоритетних напрямів RIS3.

Основні результати дослідження. Об'єктами перевірки наших гіпотез були результати соціально-економічного розвитку регіонів (NUTS 2) і держав-членів ЄС, які отримали фінансування на пріоритетні напрями для реалізації стратегій smart-спеціалізації. Інформаційною базою слугували відкриті дані Євростату та онлайн Платформи RIS3, а також дані про розподіл фінансування зі структурних фондів ЄС. Починаючи з 2010 р. країни-члени ЄС докладають зусиль для використання можливостей структурних фондів для підтримки наукових досліджень та інновацій, освоєння пріоритетних напрямів RIS3, активного транскордонного співробітництва з метою підвищення конкурентоспроможності та диверсифікації інноваційних можливостей для потреб бізнесу, влади та населення [8].

Моніторинг ходу розвитку стратегій smart-спеціалізації регіонів і держав-членів ЄС відслідковується на різних рівнях, які є незалежними щодо збору та оцінювання даних, однак всі застосовуються Єврокомісією для відслідковування прогресу у досягненні поставлених цілей. Це три інструменти державної та регіональної інноваційної політики: Європейське інноваційне табло (European Innovation Scoreboard), а також табло Інноваційного союзу (Innovation Union Scoreboard); результати експертного оцінювання та оцінювання в межах інтеграційної економічної координації; Євростат (індикатори супроводу стратегії

«Європа 2020»). Окрім них, на внутрішньому регіональному рівні кожна стратегія smart-спеціалізації забезпечена власними індикаторами моніторингу реалізації стратегічних цілей та зовнішнім експертним оцінюванням. З метою відповідного порівняння ефективності розвитку пріоритетних напрямів і відстеження прогресу у досягненні цілей всі ці системи моніторингу та оцінювання постійно удосконалюються для забезпечення практичного застосування.

Основними гіпотезами дослідження були чотири припущення щодо особливостей виявлення впливу фінансування з європейських структурних фондів на проміжні результати функціонування 216 стратегій smart-спеціалізації (RIS3) регіонів і держав-членів ЄС, а також ймовірність врахування отриманих результатів для держав, що не є членами ЄС, які частково чи повністю застосовують положення концепції smart-спеціалізації.

Якісний аспект вибору пріоритетів серед регіонів держав-членів ЄС-28 показує нам не лише спеціалізацію країни, а й перспективи, які очікуються від інноваційного розвитку певного сектору економіки. Саме за критерієм найбільш поширених пріоритетів як у національних, так і регіональних (рівня NUTS 2) стратегіях smart-спеціалізації серед країн-членів ЄС у період 2014-2020 рр. нами визначено шість найчастіше обраних або ключових сфер smart-спеціалізації: 1. Сільське господарство, продовольство та біотехнології. 2. Довкілля / Зелена технологія, енергетика. 3. Транспорт, рух, мобільність, логістика. 4. ІКТ. 5. Науки про життя, біотехнології, фармація, здоров'я. 6. Матеріальні науки та інтелектуальне виробництво.

Гіпотеза перша. Оскільки одним з основних пріоритетів smart-спеціалізації є сільське господарство, продовольство та біотехнології, фінансова підтримка заходів реалізації стратегій smart-спеціалізації в країнах-членах ЄС-28 з європейських структурних та інвестиційних фондів (ESIF) у 2014-2020 рр. мала б супроводжуватись відповідною позитивною динамікою розвитку цієї сфери, наприклад, корелювати з темпами зростання обсягу випуску аграрної продукції в розрахунку на одну особу. Аналіз взаємозалежностей в країнах-членах ЄС підтвердив цю гіпотезу (рис. 1).

Результати аналізу дозволяють умовно поділити країни-члени ЄС на три кластери за критерієм величини фінансування заходів реалізації стратегій smart-спеціалізації та його впливу на темпи зростання обсягу випуску аграрної продукції в розрахунку на особу:

- 1) кластер країн із найвищим обсягом фінансової підтримки (понад 77 млрд євро). Сюди віднесено Польщу, яка є основним бенефіціаром коштів Фонду згуртування з-поміж країн Центральної та Східної Європи та акумулює 27% загального обсягу видатків на підтримку заходів стратегій smart-спеціалізації у зазначеному макрореґіоні. Важливим чинником, який засвідчує ефективність регіональної політики ЄС в Польщі у контексті розвитку сільського господарства, є зростання продуктивності праці у цьому секторі – з 95,7% у 2014 р. до 140,3% у 2019 р. [12];
- 2) кластер країн із середнім обсягом фінансової підтримки (10-35 млрд євро). У цьому кластері опинилися країни, які володіють значними обсягами земель сільськогосподарського призначення (Франція – 640,1 тис. км², Іспанія – 499,5 тис. км², Німеччина – 349 тис. км² та ін.);
- 3) кластер країн з низьким обсягом фінансової підтримки (до 10 млрд євро) – держави з незначними обсягами земель сільськогосподарського призначення (наприклад, Бельгія – 30,3 тис. км², Словенія – 20,2 тис. км², Нідерланди – 33,4 тис. км²). Винятком є Швеція та Фінляндія, які, володіючи значним обсягом земель сільськогосподарського призначення (410,9 тис. км² та 304,5 тис. км² відповідно), безпосередньо для сільськогосподарського виробництва використовують менше 7% зазначених вище земель (майже 93% земель – це несільськогосподарські угіддя: господарські шляхи і прогони; по-лезахисні лісові смуги; землі під господарськими будівлями і дворами тощо).

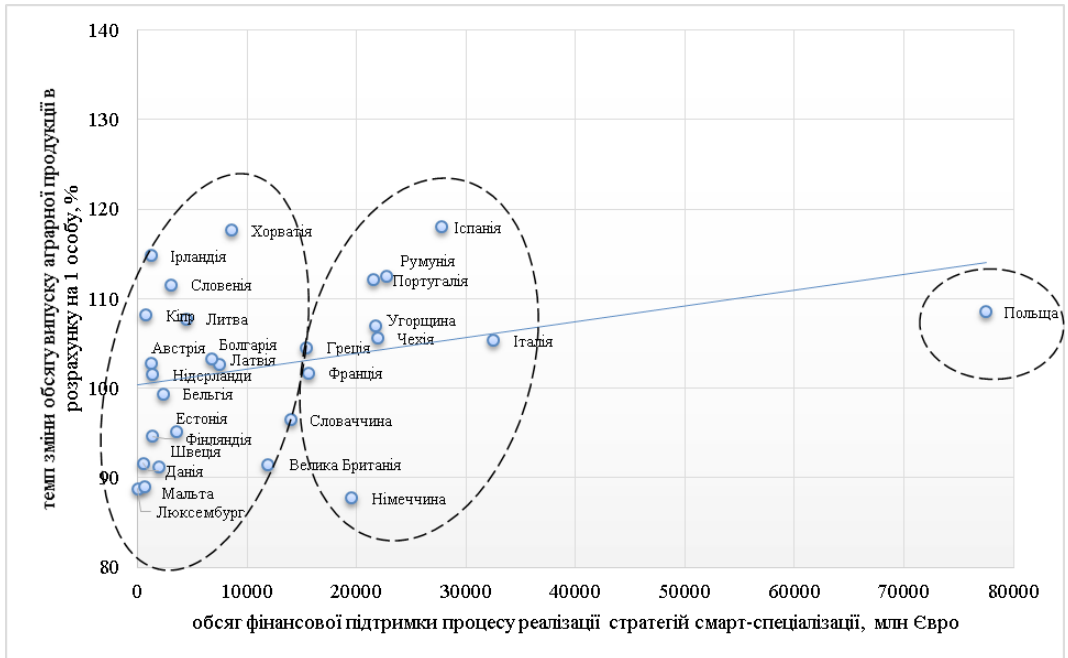

Рис. 1. Вплив фінансування заходів стратегій smart-спеціалізації в країнах-членах ЄС на темпи зростання випуску обсягів аграрної продукції в розрахунку на одну особу у 2014-2020 рр.
Джерело: авторські розрахунки на основі [9; 10].

Цікавим є те, що за менших обсягів фінансової підтримки реалізації стратегій smart-спеціалізації вищі темпи зростання обсягу випуску аграрної продукції в розрахунку на особу продемонстрували країни, які володіють незначними площами земель сільськогосподарського призначення. На рис. 1 це країни, які увійшли до третього кластера та розмістилися над лінією тренду, при цьому для ведення сільськогосподарського виробництва використовують лише близько чверті цих земель (наприклад, Словенія – лише 9,9%, Кіпр – 15,1%, а Ірландія – 16%).

Водночас існує тісна кореляція між ефективністю фінансування сільського господарства як пріоритетного напрямку smart-спеціалізації (приріст випуску аграрної продукції за 2014-2018 рр. на 1 євро фінансування) та динамікою розвитку аграрного сектору (темпами зростання випуску аграрної продукції в розрахунку на 1 особу) (коефіцієнт кореляції $R=0,55$) (рис. 2).

З рис. 2 видно, що зниження приросту випуску аграрної продукції на 1 євро фінансової підтримки стратегій smart-спеціалізації в окремих країнах-членах ЄС у 2014-2020 рр. супроводжувалося зниженням у них темпів випуску обсягу аграрної продукції в розрахунку на одну особу. Найбільш масштабними ці процеси були в Данії, де темп росту (спаду) валової доданої вартості в сільському господарстві у 2018 р. щодо 2014 р. становив лише 70,2%.

Натомість в Ірландії та Іспанії, які характеризувалися найвищим приростом випуску аграрної продукції на 1 євро фінансової підтримки процесу стратегій smart-спеціалізації та були лідерами з-поміж країн-членів ЄС за темпами зростання обсягу випуску аграрної продукції в розрахунку на одну особу, приріст валової доданої вартості в сільському господарстві у 2018 р. щодо 2014 р. становив відповідно 121,8% та 165,1%.

Отже, фінансова підтримка пріоритетних напрямів стратегій smart-спеціалізації прямо корелює з результуючими обсягами випуску продукції у розрахунку на одного мешканця. Таким чином, гіпотезу підтверджено.

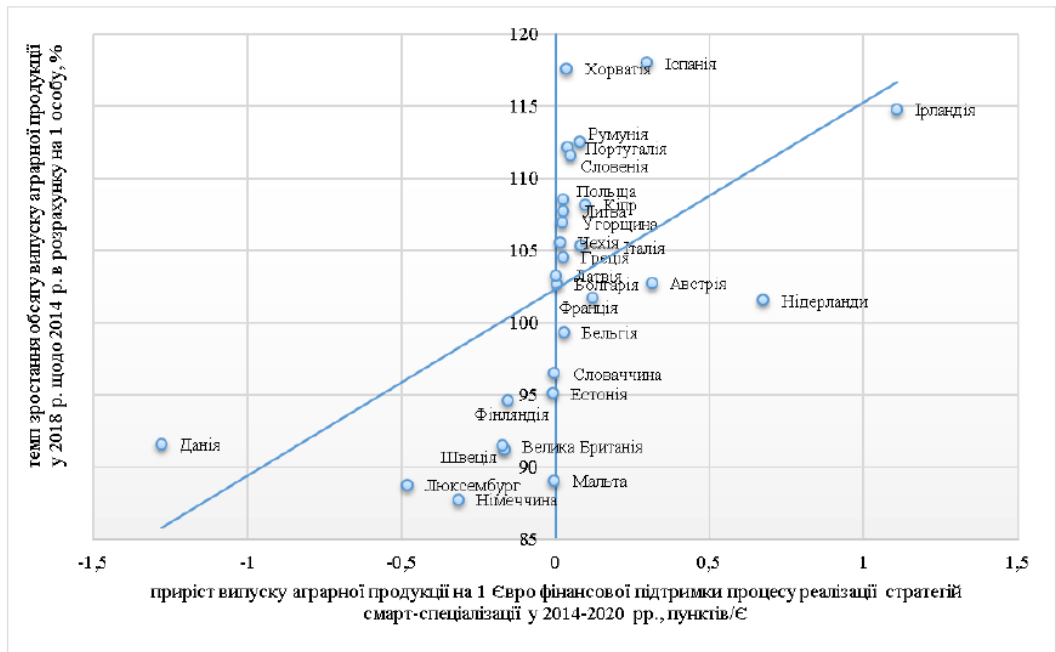

Рис. 2. Залежність між ефективністю фінансування аграрного сектору та темпами зростання випуску аграрної продукції в розрахунку на одну особу у 2018 р. щодо 2014 р.

Джерело: авторські розрахунки на основі [10; 11].

Гіпотеза друга. Важливими пріоритетами smart-спеціалізації в країнах-членах ЄС визначені екологічні технології, енергоефективність, а також транспорт, мобільність, логістика. Тому результатами ефективності регіональної політики ЄС, а саме фінансової підтримки коштом європейських структурних та інвестиційних фондів у 2014-2020 рр., мали б бути розвиток транспортної інфраструктури, енергоефективних технологій, відновлювальної енергетики та покращення екологічної ситуації, зокрема зниження обсягів викидів CO₂ від нових легкових автомобілів.

Зазначені пріоритети, а саме розбудова транс'європейських транспортних мереж: розвиток залізничного транспорту, підтримка інтермодальності у вантажоперевезеннях (використання двох і більше видів транспорту), покращення якості громадського транспорту тощо, а також діяльність у сфері захисту довкілля з точки зору енергоефективності: використання відновлюваних джерел енергії, були основними напрямками фінансування Фонду згуртування з бюджетом у 63,4 млрд євро на період 2014-2020 рр. [2].

Чинна середньоєвропейська норма викидів CO₂ для нових легкових автомобілів на 1 км становить 118,5 г / км; до 2021 р. країнами-членами ЄС заплановано досягти середньої норми викидів CO₂ у розмірі 95 г / км, а до 2035 р. вона має становити 60 г / км [13]. За результатами 2018 р., середньоєвропейський рівень викидів CO₂ нових легкових автомобілів становив 120,5 г / км, що на 3,5% (або 4,2 г / км) менше за аналогічний показник 2014 р., проте перевищує на 1,7% чинну середньоєвропейську норму викидів та на 26,8% цільову середньоєвропейську норму викидів CO₂ для нових легкових автомобілів на 1 км. Серед країн-членів ЄС-28 найбільший поступ у процесі скорочення рівня викидів CO₂ для нових легкових автомобілів на 1 км у 2014-2018 рр. спостерігався у Латвії, Фінляндії, Мальті, Болгарії, Швеції та Естонії, де він скоротився на 2,6%, 2,4%, 2,3%, 2,1%, 1,7% та 2,1% відповідно. За середньорічного темпу скорочення рівня викидів CO₂ для нових легкових автомобілів на 1 км у розмірі 1,3% для країн-членів ЄС-28 у аналізованому періоді лише 13 країнам вдалося продемонструвати вищі

показники, тоді як середнє значення цього показника для п'ятнадцяти інших складало тільки 0,8% [11].

Проведений аналіз показав, що зниження темпів обсягів викидів CO₂ від нових легкових автомобілів у 2014-2018 рр. безпосередньо залежало від обсягів фінансування європейськими структурними та інвестиційними фондами пріоритетів smart-спеціалізації (коефіцієнт кореляції $R = -0,57$) (рис. 3).

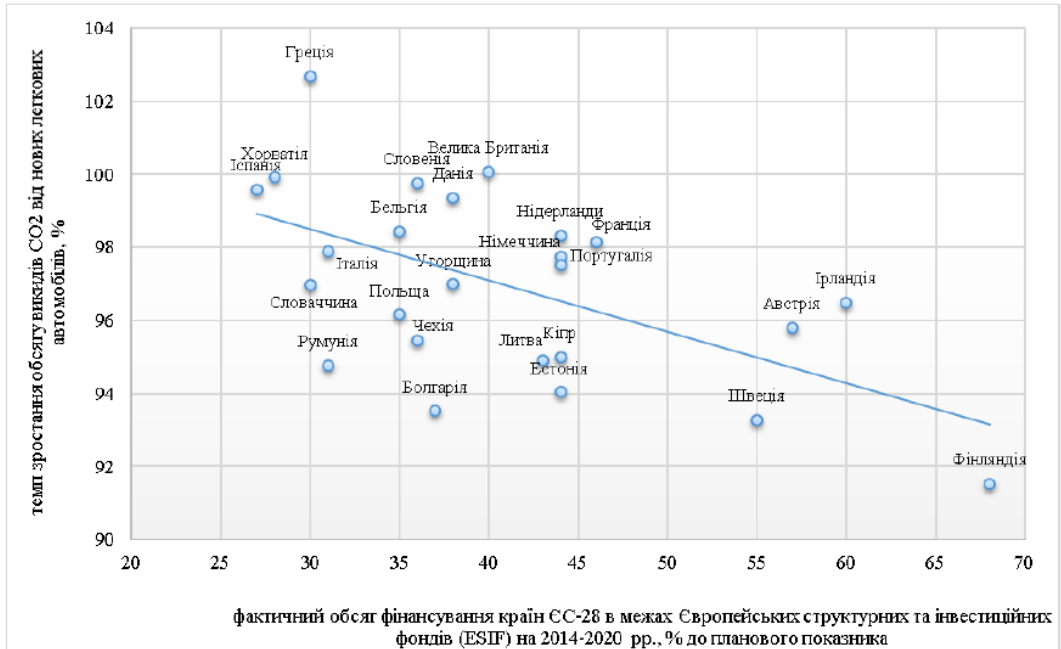

Рис. 3. Вплив обсягу фінансування країн-членів ЄС європейськими структурними та інвестиційними фондами на темпи зростання обсягів викидів CO₂ від нових легкових автомобілів у 2014-2018 рр.

Джерело: авторські розрахунки на основі [9; 11].

Серед країн-членів ЄС-28 у 2014-2018 рр. найвищу ефективність реалізації пріоритету забезпечення транспортної мобільності та розвитку логістики продемонстрували три країни: Естонія, Литва та Кіпр, які, використавши одні з найнижчих часток від запланованих загальних обсягів фінансування (40%, 43% та 44% відповідно), змогли досягти найвищого темпу зниження обсягів викидів CO₂ від нових легкових автомобілів на 1 км. Натомість у Австрії та Ірландії, за високих часток використання запланованих загальних обсягів фінансування цього пріоритету (57% та 60% відповідно), спостерігалися відносно незначні темпи зниження обсягів викидів CO₂ від нових легкових автомобілів на 1 км.

Реалізація пріоритету забезпечення транспортної мобільності та розвитку логістики у межах регіональних стратегій smart-спеціалізації країн-членів ЄС-28 через норми природоохоронної політики ЄС тісно пов'язана з пріоритетом розвитку екологічних технологій та енергоефективності. Стимулювання зростання частки споживання відновлюваної енергетики в ЄС, як і зниження обсягів викидів CO₂ від нових легкових автомобілів, є важливими елементами механізму забезпечення процесу реалізації цілей сталого розвитку та енергетичної стратегії ЄС до 2030 р. як у регіональному, так і глобальному масштабах.

Оскільки однією з основних цілей економічної політики ЄС є екологічно стійкий економічний розвиток країн-членів, перехід до відновлювальних джерел енергії є одним з її пріоритетних напрямів.

Це переконливо підтверджує включення пріоритету розвитку екологічних технологій та енергоефективності до найбільшої кількості стратегій smart-спеціалізації регіонів країн-членів ЄС-28, а також обґрунтовується тісною взаємозалежністю (коефіцієнт кореляції $R=0,67$) між ефективністю фінансової підтримки реалізації стратегій smart-спеціалізації в країнах-членах ЄС у 2014-2020 рр. (приріст ВВП на 1 євро фінансування) та динамікою розвитку відновлювальної енергетики (темпами зростання частки споживання відновлюваної енергії) (рис. 4).

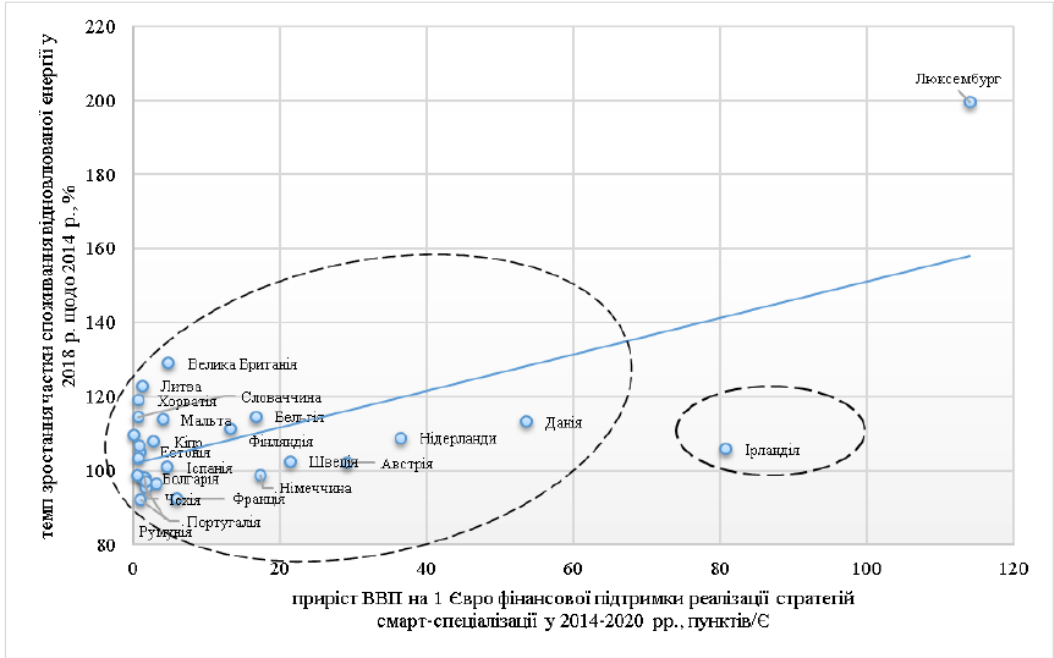

Рис. 4. Залежність між ефективністю фінансової підтримки пріоритетів smart-спеціалізації в країнах-членах ЄС та темпами зростання частки споживання відновлюваної енергії у 2018 р. щодо 2014 р.

Джерело: авторські розрахунки на основі [10; 11]

Середній темп зростання частки споживання відновлюваної енергії серед країн-членів ЄС-28 у 2018 р. щодо 2014 р. складав 9,3%, або +7,4 в. п. Серед дев'ятнадцяти країн ЄС-28, у яких спостерігався позитивний темп зростання частки споживання відновлюваної енергії в аналізованому періоді, найвищий рівень споживання відновлюваної енергії спостерігався у Швеції (53,2%), Фінляндії (43,2%) та Латвії (38,1%), а найвищий рівень зростання її частки – у Литві (+5,4 в. п.), Хорватії (+5,3 в. п.) та Люксембурзі (+4,5 в. п.). З другого боку, серед дев'яти країн ЄС-28, у яких спостерігався негативний темп зростання частки споживання відновлюваної енергії в аналізованому періоді, найнижчий рівень споживання відновлюваної енергії зафіксовано у Франції (13,5%) та Німеччині (14,2%), а найбільший темп зниження її частки – у Португалії (-2,31 в. п.), Румунії (-1,15 в. п.) та Франції (-1,08 в. п.).

Найвищий рівень ефективності використання фінансової підтримки пріоритетів smart-спеціалізації серед країн-членів ЄС-28 у 2018 р. спостерігався у Люксембурзі (117 в. п. приросту ВВП на 1 євро фінансової підтримки), що, окрім реалізації інших пріоритетів, дозволило удвічі підвищити його частку споживання відновлюваної енергії в аналізованому періоді (з 4,51% до 9%). Хоча рівень ефективності використання фінансової підтримки пріоритетів smart-спеціалізації на 2014-2020 рр. у 22 країнах-членах ЄС-28 знаходився у діапазоні від 0 до 20 в. п. приросту ВВП на 1 євро фінансової підтримки, більшості країн вдалося досягти

позитивних результатів у процесі реалізації основних пріоритетів, включених до їх стратегій smart-спеціалізації.

Гіпотеза третя. Вагомим пріоритетом smart-спеціалізації в країнах-членах ЄС, який є визначальним практично у всіх регіональних стратегіях (у т. ч. і на рівні NUTS 2), задекларовано матеріалознавство та «розумне (smart)» виробництво, яке вимагає активізації інноваційних рішень, а фінансова підтримка коштом європейських структурних та інвестиційних фондів мала б супроводжуватись підвищенням темпів зростання обсягу валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу впродовж 2014-2020 рр. (це підтверджено на рис. 5).

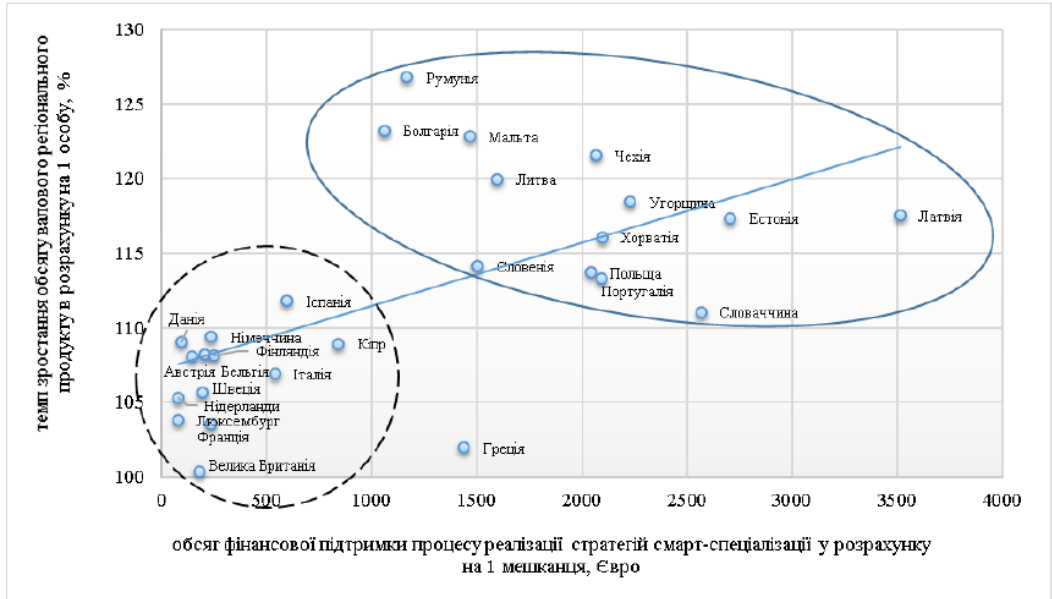

Рис. 5. Вплив фінансування реалізації стратегій smart-спеціалізації в країнах-членах ЄС на темпи зростання обсягу ВРП в розрахунку на одну особу у 2014-2020 рр.

Джерело: авторські розрахунки на основі [10; 11].

З рис. 5 бачимо, що праворуч розмістилися країни Центрально-Східної Європи, імплементація стратегій smart-спеціалізації у яких є більш залежною від фінансової підтримки європейських структурних фондів, ніж у країнах Західної Європи (розміщені ліворуч). Аналогічною є й ситуація із фінансуванням smart-виробництва. Так, наприклад, у 2016 р. інноваційна діяльність 42,9% інноваційних підприємств Німеччини фінансувалася державою, а коштом ЄС – лише 8,9% інноваційних підприємств, коштом Сьомої рамкової програми з досліджень та технологічного розвитку, а також Програми «Горизонт 2020» – 5,6%. Натомість у Латвії коштом ЄС було профінансовано інноваційну діяльність 40,8% інноваційних підприємств, а в Угорщині – 28,8%, в Румунії – 27,1% [14].

Окремо варто виділити Грецію. Незважаючи на доволі значний обсяг фінансової підтримки реалізації стратегій smart-спеціалізації структурними фондами ЄС (1434 євро у розрахунку на одного мешканця), темп зростання обсягу ВРП у розрахунку на одну особу в 2018 р. щодо 2014 р. в країні був найнижчим з-поміж країн-членів ЄС (крім Великої Британії) та становив 101,9%. Така ситуація, серед іншого, стала наслідком глибокої фінансово-економічної кризи в Греції (починаючи з 2003 р. країна займає першу-другу позицію в ЄС за обсягом чистого зовнішнього боргу [15]), відтоку іноземних інвестицій, зростання безробіття тощо. Водночас у країні низькою є частка зайнятих у секторі високотехнологічного виробництва – лише 1,6% загальної чисельності зайнятого населення у 2019 р.

Отже, гіпотеза щодо підвищення темпів зростання обсягу ВРП у розрахунку на одну особу впродовж 2014-2020 рр. завдяки підтримці європейських структурних та інвестиційних фондів підтвердилась частково, оскільки інноваційна діяльність є ризиковою і потребує високих витрат на різних етапах її функціонування. Тому активніше слід стимулювати інноваційне підприємництво та розвивати міжрегіональні ініціативи на зразок інноваційних кластерів для синергійного поєднання фінансового та людського капіталу, розбудови інноваційних мереж.

Гіпотеза четверта. Будучи важливим показником добробуту та якості життя населення, медицина, фармація, охорона здоров'я є одним з основних пріоритетів smart-спеціалізації в країнах-членах ЄС-28. Тому фінансова підтримка реалізації стратегій smart-спеціалізації коштом європейських структурних та інвестиційних фондів (ESIF) у 2014-2020 рр. мала б супроводжуватись відповідною позитивною динамікою результатів цього напрямку завдяки власним ресурсам. Наприклад, державне фінансування зі структурних фондів має прямо корелювати з темпами зростання обсягу витрат на охорону здоров'я. Аналіз відповідних взаємозалежностей серед аналізованих країн-членів ЄС підтвердив цю гіпотезу (рис. 6). Коефіцієнт кореляції становить $R = 0,65$.

Позиціонування країн на рис. 6 (зокрема умовний їх розподіл за критерієм розвитку медицини) якнайкраще підтверджує основний постулат регіональної політики ЄС – «політики згуртування» – покращення економічного добробуту регіонів ЄС та запобігання зростанню регіональних диспропорцій. Так, у першому кластері (праворуч) опинилися країни Центральної та Східної Європи (лівова частка з них – постсоціалістичні країни, країни з перехідною економікою), які сьогодні перебувають у процесі глибоких реформ системи охорони здоров'я. Тому в цих країнах, порівняно з іншими країнами-членами ЄС, є вищими обсяги фінансування заходів стратегій smart-спеціалізації загалом і темпи зростання витрат на охорону здоров'я зокрема. З одного боку, це зумовлено необхідністю збільшення суспільних видатків на охорону здоров'я у період її реформування, а з іншого – підвищенням ефективності використання доступних обмежених ресурсів.

До важливих результатів, які засвідчують ефективність регіональної політики ЄС в контексті сприяння розвитку системи охорони здоров'я в країнах Центральної та Східної Європи, можна віднести:

по-перше, поступове зростання тривалості життя при народженні. Наприклад, в Естонії зазначений показник зріс із 77,4 року у 2014 р. до 78,5 року у 2018 р., в Латвії – з 74,5 року до 75,1 року, а в Хорватії – з 77,9 року до 78,2 року [16];

по-друге, зниження смертності від важких інфекційних хвороб. Так, наприклад, смертність від туберкульозу, ВІЛ / СНІДу та гепатиту у 2016 р. щодо 2014 р. скоротилася в Румунії та Болгарії на 8,3%, а в Естонії – на 7,8% [17];

по-третє, зростання частки населення, яке оцінює рівень свого здоров'я як «добрий» та «дуже добрий». Наприклад, зазначений показник у 2019 р. щодо 2014 р. зріс у Болгарії на 1,2 в. п., у Польщі – на 1,6 в. п., а в Угорщині – на 3,7 в. п. [18].

Друга група країн (рис. 6, кластер ліворуч) – це держави Західної Європи, а також Скандинавські країни, системам охорони здоров'я яких притаманні:

- 1) високий рівень державного фінансування;
- 2) високий рівень якості обслуговування населення (новітнє обладнання, кваліфікований кадровий потенціал медпрацівників, ефективні медикаменти);
- 3) розвиток на принципах субсидіарності (зокрема в Італії, Іспанії, Великій Британії, Австрії);
- 4) інституційна культура;
- 5) впровадження елементів ринку, де поряд із державною медициною активно розвивається приватна та страхова медицина. Це стимулює конкуренцію та зниження витрат, а також сприяє впровадженню медичних інновацій.

Водночас низка країн, які входять у зазначену вище групу, є лідерами у світі за рівнем екологічної ефективності. Зокрема, у 2018 р. в першу десятку лідерів увійшли Франція, Данія, Швеція, Велика Британія, Люксембург, Австрія, Ірландія та Фінляндія.

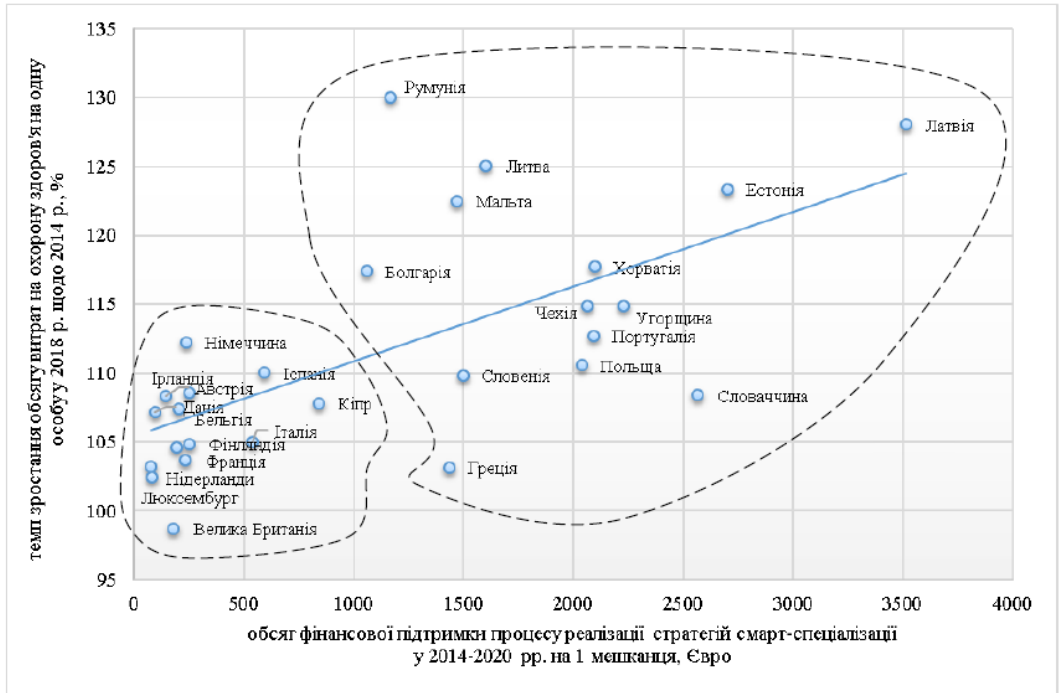

Рис. 6. Залежність між обсягами фінансування реалізації стратегій smart-спеціалізації в країнах-членах ЄС та динамікою зростання витрат на охорону здоров'я

Джерело: авторські розрахунки на основі [10; 11].

Висновки. Отже, проведене дослідження ефективності регіональної політики ЄС у контексті smart-спеціалізації дозволило виявити низку закономірностей та взаємозалежностей, пов'язаних із фінансуванням пріоритетних заходів регіональних стратегій, визначити вузькі місця оцінювання результативності й ефективності політичних заходів, а також вказало на важливість і доцільність:

- формування індикаторів моніторингу та оцінювання для кожної RIS3 та для стратегії інноваційного розвитку держави загалом для оцінювання прогресу у досягненні стратегічних цілей;
- розроблення методик проведення зовнішнього експертного оцінювання ефективності стимулювання пріоритетів регіонального розвитку на засадах smart-спеціалізації у контексті ефективності здійснюваних державних політичних впливів;
- координації різних секторальних політик з регіональною політикою згуртування ЄС;
- перегляду ефективності фінансування з державних фондів регіональних пріоритетів і стимулювання до синергійних впливів підтримки різних сфер економіки різними фондами;
- стимулювання до міжрегіонального співробітництва на основі інноваційних кластерів та інших форм інноваційної діяльності.

Список використаних джерел

1. RIS3 – intervention logic. *Online S3*: Website. 2020. URL: <https://www.onlines3.eu/phase-5-policy-mix/5-1-ris3-intervention-logic>
2. Визначення основних напрямів smart-спеціалізації міста Києва. Заключний звіт. Київ, 2019. 313 с. Департамент економіки та інвестицій виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації): сайт. URL: https://dei.kyivcity.gov.ua/files/2019/10/22/Zvit_dosl.pdf
3. Brzóska J., Pyka J. Rozwój ekosystemu innowacji w Regionie w perspektywie 2020 roku. *Nowoczesność przemysłu i usług – nowe wyzwania* / red. Pyka J. Katowice: TNOiK, 2012.

4. Foray D. Understanding «Smart Specialistaion». *The questions of R&D Specialistaion: Perspectives and Policy implications*. Seville: Institute for Perspective Technological Studies Joint Research Centre, 2009. Pp. 14-26.
5. Косенкова Т. В. Перспективи розвитку smart-спеціалізації у Харківській області. *Соціальна економіка*. 2017. Вип. 53(1). С. 76-80.
6. *Нова регіональна політика для нової України: аналітична доповідь* / Жаліло Я. А., Жук В. І., Снігова О. Ю. та ін. К.: Інститут суспільно-економічних досліджень, 2017. 36 с.
7. Федяєва М. С. «Розумна» спеціалізація як інструмент трансформації національної економіки (теоретичний аспект). *Причорноморські економічні студії*. 2018. № 26-1. С. 87-92.
8. Midtkandal I., Sörvik J. What is Smart Specialisation? *Nordic Center for spartial development*: Website. 2012. URL: <http://www.nordregio.se/en/Metameny/NordregioNews/2012/Smart-Specialisation/Context>
9. European Structural and Investment Funds. *European Commission*: Website. 14.01.2020. URL: <https://cohesiondata.ec.europa.eu>
10. Smart Specialisation Platform. *European Commission*: Website. 16.01.2020. URL: <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu>
11. Database. *Eurostat*: Website. 16.01.2020. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
12. Agricultural factor income per annual work unit. *Eurostat*: Website. 2020. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_02_20
13. News. *European Parliament*: Website. 13.04.2020. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20190321IPR32112/parliament-backs-new-co2-emissions-limits-for-cars-and-vans>
14. Product and/or process innovative enterprises that received public funding for innovation activities by source of founding. *Eurostat*: Website. 2020. URL: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=inn_cis10_pub&lang=en
15. Net external debt – annual data, % of GDP. *Eurostat*: Website. 2020. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tipsii20/default/bar?lang=en>
16. Life expectancy at birth. *Eurostat*: Website. 2020. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_03_10
17. Standardised death rate due to tuberculosis, HIV and hepatitis. *Eurostat*: Website. 2020. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_03_41
18. Share of people with good or very good perceived health. *Eurostat*: Website. 2020. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_03_20

References

1. RIS3 – intervention logic (2020). *Online S3*: Website. URL: <https://www.onlines3.eu/phase-5-policy-mix/5-1-ris3-intervention-logic>
2. Vyznachennya osnovnykh napryamiv smart-spetsializatsiyi mista Kyyeva. Zaklyuchnyy zvit [Defining the main directions of smart specialization of the city of Kyiv. Final report] (2019). *Department of Economy and Investment of the executive body of the Kyiv City Council (Kyiv City State Administration)*: Website. Retrieved from https://dei.kyivcity.gov.ua/files/2019/10/22/Zvit_dosl.pdf [in Ukrainian].
3. Brzóska, J., & Pyka, J. (2012). Rozwój ekosystemu innowacji w Regionie w perspektywie 2020 roku [Development of the innovation ecosystem in the Region in the perspective of 2020]. In *Nowoczesność przemysłu i usług – nowe wyzwania [Modernity of industry and services – new challenges]*. Katowice: TNOiK. [in Polish].
4. Foray, D. (2009). Understanding «Smart Specialisation». In *The questions of R&D Specialisation: Perspectives and Policy implications*. Seville: Institute for Perspective Technological Studies Joint Research Centre. (pp. 14-26).
5. Kosenkova, T. V. (2017). Perspektyvy rozvytku smart-spetsializatsiyi u Kharkivs'kiy oblasti [Prospects for the development of smart specialization in the Kharkiv region]. *Sotsial'na ekonomika – Social Economics*, 53(1), 76-80. [in Ukrainian].
6. Zhalilo, Ya., A., Zhuk, V. I., & Snihova, O. Yu., et al. (2017). *Nova rehional'na polityka dlya novoyi Ukrainy [A new regional policy for a new Ukraine]*: Analytical report K.: Institute of Socio-Economic Research. [in Ukrainian].
7. Fedyayeva, M. S. (2018). «Rozumna» spetsializatsiya yak instrument transformatsiyi natsional'noyi ekonomiky (teoretychnyy aspekt) [«Smart» specialization as a tool for the transformation of the national economy (theoretical aspect)]. *Prychornomors'ki ekonomichni studiyi – Black Sea Economic Studies*, 26-1, 87-92. [in Ukrainian].
8. Midtkandal, I., & Sörvik, J. (2012). What is Smart Specialisation? *Nordic Center for spartial development*: Website. Retrieved from <http://www.nordregio.se/en/Metameny/NordregioNews/2012/Smart-Specialisation/Context>
9. European Structural and Investment Funds (2020, Jan 14). *European Commission*: Website. Retrieved from <https://cohesiondata.ec.europa.eu>
10. Smart Specialisation Platform (2020, Jan 16). *European Commission*: Website. Retrieved from <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu>
11. Database (2020, Jan 16). *Eurostat*: Website. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

12. Agricultural factor income per annual work unit (2020). *Eurostat*: Website. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_02_20
13. News (2020, Apr 13). *European Parliament*: Website. Retrieved from <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20190321IPR32112/parliament-backs-new-co2-emissions-limits-for-cars-and-vans>
14. Product and/or process innovative enterprises that received public funding for innovation activities by source of founding (2020). *Eurostat*: Website. Retrieved from https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=inn_cis10_pub&lang=en
15. Net external debt – annual data, % of GDP (2020). *Eurostat*: Website. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tipsii20/default/bar?lang=en>
16. Life expectancy at birth (2020). *Eurostat*: Website. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_03_10
17. Standardised death rate due to tuberculosis, HIV and hepatitis (2020). *Eurostat*: Website. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_03_41
18. Share of people with good or very good perceived health (2020). *Eurostat*: Website. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_03_20

Melnyk M. I., Shchelyuk S. D., Leshchukh I. V., Yaremchuk R. Ye. EU regional policy in the context of smart-specialization: efficiency of priority directions' funding.

The paper provides the evaluation of the efficiency of financing the regional policy promotion activities from the EU structural funds and efficiency of funding of national and regional smart specialization strategies' priorities in 2014-2020. It determines 6 key smart specialization domains among 216 RIS3 of national and regional (NUTS 2) levels: agriculture, food, and biotechnologies; green technologies, energy; transport, mobility, logistics; ICT; life sciences, biotechnology, pharmacy, biotechnologies; material sciences and intellectual production. Four hypotheses on the close relationship between the investment volumes, directions, and results of their use are empirically verified. The results of the applied correlation analysis show the close relationship between the volumes of funding of the smart-specialization activities and the paces of agricultural output per capita with three clusters of countries by the distribution of funding by the strategic priorities. Regarding the other smart specialization priorities – “environmental technologies, energy efficiency” and “transport, mobility, logistics”, the dependence between the funding from the European Structural and Investment Funds and reducing CO2 emissions from new vehicles is proven. Support of strategic priorities “material science” and “smart production” by European Structural and Investment Funds in 2014-2020 is characterized by growing GRP volumes per capita with clear differences between the developed and average-level EU countries. The reasonability of supporting the implementation of the smart-priority “medicine, pharmacy, healthcare” in most RIS3 of EU countries and the substantial correlation of financial support from EU funds with the paces of state expenses on healthcare increase is substantiated. The conclusions about the efficiency of selected priorities, their high convergence ability, and the capacity to form transnational cooperation are made.

Keywords: regional policy, EU, smart-specialization strategy, priorities, efficiency evaluation.

Мельник Мар'яна Іванівна – доктор економічних наук, професор, завідувач відділу просторового розвитку ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України» (e-mail: mar.melnyk@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8869-8666>).

Melnyk Maryana Ivanivna – Dr. Sci. (Econ.), Prof., Head of the Department of spatial development of the Dolishnyi Institute of Regional Research of NAS of Ukraine.

Щеглюк Світлана Дмитрівна – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, докторант відділу просторового розвитку ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» (e-mail: liana.happy@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0820-5222>).

Shchelyuk Svitlana Dmytrivna – Ph.D. (Econ.), Sen. Res., Doctoral Postgraduate of the Department of spatial development of the Dolishnyi Institute of Regional Research of NAS of Ukraine.

Лещух Ірина Володимирівна – кандидат економічних наук, науковий співробітник відділу просторового розвитку ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України» (e-mail: ira_leschukh@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3860-0728>).

Leshchukh Iryna Volodymyrivna – Ph.D. (Econ.), Researcher of the Department of spatial development of the Dolishnyi Institute of Regional Research of NAS of Ukraine.

Яремчук Роман Євгенович – провідний інженер відділу просторового розвитку ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України» (e-mail: wuhor@i.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9447-7552>).

Yaremchuk Roman Yevhenovych – Leading Engineer of the Department of spatial development of the Dolishnyi Institute of Regional Research of NAS of Ukraine.

Надійшло 09.02.2020 р.